

Ставлення до себе в дитини починає формуватися вже в перші місяці життя. Воно відображає ставлення дорослих, яке зазвичай будується на повному й безумовному прийнятті дитини — абсолютній любові. Скільки би клопоту і прикročів малюк не завдавав, близькі дорослі оцінюють його особистість абсолютно позитивно, для них він усе одно залишається найкращим і найдорожчим. На основі оцінки близьких дорослих у малюка виникає відчуття власної потреби й самоцінності. Тож його ставлення до себе, нехай і аморфне, формується як загальна позитивна самооцінка, що є відображенням ставлення до нього дорослих.

Оцінювання дорослими діяльності дитини як чинник формування її самоставлення.

У ранньому віці відбуваються кардинальні зміни у ставленні дитини до себе, що свідчить про новий рівень формування її особистості. Усе більше уваги дитини привертає результат власної діяльності. А мірилом успіхів і невдач у ній стає для дитини оцінка дорослого.

Поступово, у ході оволодіння предметними діями, дитина починає відчувати необхідність у їх оцінюванні дорослим. На тлі позитивного ставлення до малюка дорослий все ж звертає увагу дитини на об'єктивний результат її дій: схвалює в разі успіху, відзначає та засуджує невдалі, неправильні дії, просить їх виправити. Під впливом таких оцінок у дитини починає формуватися конкретна самооцінка, тобто ставлення до результату своєї діяльності. І ця оцінка вже не завжди є позитивною.

Таким чином, виникає протиріччя: абсолютно позитивне ставлення до себе, яке продовжує домінувати в дитини, часто вступає у суперечність з неминучою критикою з боку дорослого. Психологічна складність для дитини у подоланні цього протиріччя полягає в тому, що тут зіштовхуються два види ставлення дорослих до неї, а саме:

- *ціннісне* — особистісне безумовне прийняття;
- *оцінне* — визначення дорослими цінності дитини залежно від досягнення нею конкретної позаособистісної мети.

І обидва види ставлення виявляють до дитини ті самі особи — її батьки.

Спочатку дитина приймає оцінку дорослими своїх дій на себе, що обумовлює її яскраві афективні — емоційно загострені — реакції на критику чи осуд. Поява конкретної самооцінки пов'язана з тим, що дитина починає відокремлювати ставлення до себе як до особистості від ставлення до своїх конкретних дій. Це дає змогу пом'якшити афективну напруженість сприймання нею оцінок дорослого, адекватно ставитися до зауважень, перебудовуючи свою діяльність для досягнення бажаного й схвалюваного дорослими результату.

Із віком малюк почувається все компетентнішим у предметній діяльності і прагне бути самостійним, незалежним від дорослого. Тенденція до самостійності, прагнення діяти без допомоги дорослих, самостійно долати труднощі навіть у ще не доступних сферах знаходить своє відображення у словах дитини «Я сам!».

Гордість за досягнення — головне особистісне новоутворення раннього віку

Кандидат психологічних наук Тетяна Гуськова у своєму дослідженні описала своєрідний симптомокомплекс особистісного новоутворення раннього віку, який проявляється у поведінці дітей віком від 2,5 до 3 років і в якому перетинаються три виділені лінії ставлення дитини до предметного світу, дорослого й самого себе. Цей симптомокомплекс характеризується такими ознаками:

- *прагнення дитини досягнути результату в діяльності, наполегливий пошук необхідного способу розв'язання практичного завдання;*
- *бажання продемонструвати свої успіхи дорослому, без схвалення яких досягнення втрачають для малюка значну частку своєї цінності;*
- *загострене почуття власної гідності, яке виражається в підвищеній вразливості й чутливості дитини до ставлення дорослого.*

Описаний симптомокомплекс отримав назву «гордість за досягнення» і є головним особистісним новоутворенням раннього віку. Суть його полягає в тому, що дитина починає бачити себе крізь призму своїх досягнень, визнаних і оцінених іншими. Тепер предметний світ стає для дитини сферою реалізації своєї особистості, а дорослий стає тією особистістю, яка цінує й оцінює дитячі досягнення.

Складний і суперечливий процес формування нового ставлення дитини до себе багато в чому обумовлює кризові прояви наприкінці раннього віку.

Вони пов'язані із загостренням чутливості дитини до успіхів та невдач власній самотійній діяльності та до оцінок з боку дорослих, що проявляється ефективних формах поведінки.

Як дорослим варто реагувати на дитячу допитливість

Інколи дитина пізнає світ у власній своєрідний спосіб, що може викликати в батьків не лише здивування й усмішку, а й переляк, тамування подиху і завмирання серця. Дитяча активність і допитливість, звісно, завдає чимало клопоту дорослим. А з огляду на те що батьки неабияк турбуються про здоров'я і безпеку малюка, більшість проявів його допитливості зазвичай зустрічає опір і заборони з їхнього боку.

Червоною ниткою через весь період раннього дитинства проходить таке протиріччя: активна й сповнена сил дитина захоплено сприймає свої нові можливості, що природно для її нормального розвитку. Але під час взаємодії зі світом вона зустрічається з перешкодами, зокрема з тим, що дорослі всіляко намагаються обмежити реалізацію її можливостей.

Як же дорослим варто реагувати на прояви дитячої допитливості та прагнення дитини випробувати свої можливості, коло яких постійно розширюється?

Давати змогу пізнавати новий досвід. Діючи з предметами, малюк реалізує власну активну позицію в цьому світі та свої головні життєві інтереси. Забороняючи дитині діяти, дорослі позбавляють її змоги мислити, переживати,

прагнути, а отже — повноцінно жити. До того ж вони перетворюють свого активного, допитливого, діяльного і життєрадісного малюка на нудного, збайдужілого скиглія. І не виключено, що дитина невдовзі виражатиме своє розчарування світом вибуховими нападами гніву.

Навіть наймолодші за віком діти не бажають завжди перебувати в манежі. Дитині слід надавати змогу пізнавати й опановувати новий досвід. Завдання дорослого полягає не в тому, щоб забрати в малюка всі небезпечні й заборонені предмети, а в тому, щоб організувати його активність, спрямувати її в потрібне русло та стати активним партнером маленького діяча у його непростій справі — пізнанні навколишнього світу.

Отже, недооцінювання масштабності суто психологічних змін, що відбуваються з малюком у період раннього дитинства, призводить до того, що далеко не всі резерви цього віку реалізуються. Більше того, багато можливостей залишаються нерозкритими. Дорослим варто пам'ятати, що кожний віковий етап має свою цінність, і лише оптимальне використання всіх тих можливостей, які він надає, забезпечує повноцінний розвиток психіки дитини і становлення її особистості.

Навчати бути активною. Активність дитини має безпосередній вплив на її психічний розвиток. Тож перед дорослими стоїть завдання — навчати дитину бути активною, відносно самостійно отримувати цікаву їй інформацію. Неприятливими чинниками при цьому є:

- відсутність умов для активної діяльності дитини;
- обмеження її сенсорних вражень;
- брак адекватної інформації.

Спілкуватися з дітьми. Жодна нестача часу або втома після робочого дня не мають заважати батькам якнайбільше спілкуватися зі своїми дітьми. Особливо в перші три роки життя малюків — надзвичайно важливий і відповідальний етап, який здебільшого визначає подальший розвиток особистості. Якими будуть ці три роки для дитини — цілком залежить від близьких їй дорослих.

Створити комфортну атмосферу вдома. Батькам зовсім не обов'язково робити щось особливе, щоб сприяти оптимальному розвитку дитини. Для початку головне — створити гармонійні стосунки між подружжям — чоловіком і дружиною — та приємну, комфортну атмосферу вдома. Адже «вірус» під назвою «знервованість» мами чи тата є більш руйнівним і сильнішим для дитини, аніж застуда.

Усе це призводить до зниження збудливості та сприйнятливості дитини, що, своєю чергою, може спричинити її відставання у розвитку. Завдання, які постійно виникають у житті дитини, стосуються не лише предметної діяльності. Знайти спосіб поведінки, щоб досягти бажаного і побудувати добрі стосунки з оточенням, — також дуже важливо. Тож головними компонентами активності дитини є її потреба в пізнанні, свобода у виборі способів дій,

схвалення дій дорослими.

Отже, самоствалення — важливий чинник розвитку дитини. Аби воно сформувалося адекватним, батьки та інші близькі малюку дорослі мають зайняти правильну позицію. Найголовніше — виявляти уважність до дитини, її дій, тактовно вказувати на помилки та спонукати до їх усунення. У такому разі дитина критично ставитиметься до себе та своєї діяльності, засвоюватиме лише найліпші зразки поведінки.

За матеріалами Тетяна Гурковська «Формування самоствалення особистості дитини і роль дорослих у цьому процесі» / «Вихователь-методист дошкільного закладу», №1, 2016 р., с.34.